

Barbara Mastalska-Cetera*

Piotr Krajewski**

Uniwersytet Przyrodniczy we Wrocławiu

ROZWÓJ TURYSTYKI W GRANICACH PARKU KRAJOBRAZOWEGO GÓR SOWICH W ŚWIETLE ZAPISÓW STRATEGII ROZWOJU GMIN

Streszczenie

Parki krajobrazowe są obszarami wielofunkcyjnymi. Jedną z nich jest funkcja turystyczna. Ważne jest, by jej rozwój odpowiednio kreować. Możliwości rozwoju turystyki regulowane są przez wytyczne określone w rozporządzeniach i planach ochrony, jednak dużą rolę odgrywają władze samorządowe, wyznaczając cele rozwojowe gmin. Podstawowym narzędziem jest strategia rozwoju gmin. Celem opracowania jest analiza zapisów strategii pod kątem rozwoju turystyki w granicach Parku Krajobrazowego Gór Sowich. Na terenie Parku położonych jest 7 gmin. Wszystkie mają wyznaczone cele związane z rozwojem turystyki. Nie ma zależności między udziałem powierzchni Parku Krajobrazowego a zadaniami w zakresie turystyki. Brak jest zapisów wskazujących na wspólne działania gmin w granicach Parku. Zadania określone w strategiach rozwoju większości gmin odpowiadają na wskazania zawarte w Planie ochrony parku krajobrazowego.

Słowa kluczowe: park krajobrazowy, turystyka, strategia rozwoju gminy, Góry Sowie

Wprowadzenie

Turystykę można traktować jako formę działalności gospodarczej, która z jednej strony może przyczynić się do rozwoju społeczno-gospodarczego

* Adres e-mail: barbara.mastalska-cetera@up.wroc.pl.

** Adres e-mail: piotr.krajewski@up.wroc.pl.

regionów, z drugiej jednak może wpływać na degradację środowiska przyrodniczego. Turystyka jest bardzo ściśle powiązana z zasobami przyrodniczymi. Walory przyrodniczo-krajobrazowe w dużej mierze wpływają na zainteresowanie potencjalnych turystów, tym samym powodując zapotrzebowanie na świadczenie usług turystycznych. Ważne jest zachowanie równowagi między zapotrzebowaniem a możliwościami środowiska.

Szczególne miejsce w turystyce zajmują tzw. obszary przyrodniczo cenne, które ze względu na wyjątkowe walory zostały objęte możliwymi do wprowadzenia formami ochrony. Są to jednocześnie obszary o wysokiej wartości dla osób przybywających. Jak podaje A. Zielińska, to walory środowiska przyrodniczego są podstawą produktu turystycznego i wpływają na rozwój tej dziedziny gospodarki¹. Zarówno zagospodarowanie turystyczne, jak i rozwój funkcji turystycznej mogą przyczyniać się do realizacji celów ochrony obszarów chronionych. Warunkiem jest jednak odpowiednie kierowanie turystyką minimalizujące jej uciążliwość dla środowiska.

Celem opracowania jest przedstawienie roli dokumentów strategicznych w rozwoju turystyki w granicach obszaru chronionego. Przedmiotem badań była analiza zapisów strategii rozwoju gmin pod kątem rozwoju turystyki w granicach Parku Krajobrazowego Gór Sowich. Analizom poddano dokumenty sporządzone dla 7 gmin, próbując określić, czy strategie te sprzyjają zrównoważonemu rozwojowi turystyki na terenie Parku.

1. Zarządzanie turystyką

Turystyka pełni wiele funkcji w stosunku do mieszkańców, turystów, a także do gospodarki czy środowiska przyrodniczego. Można mówić o jej funkcji wypoczynkowej, zdrowotnej, wychowawczej, kształceniowej, edukacji kulturowej lub ekonomicznej. Rozwój turystyki na obszarach chronionych nie wyklucza tych funkcji, jednak szczególnie ważne jest kształtowanie właściwych proporcji między funkcjami turystyczno-rekreacyjnymi a funkcjami ochronnymi obszarów cennych. Rozwojowi funkcji turystycznej obok korzyści ekonomicznych towarzyszą oddziaływania na środowisko przyrodnicze. Rozwój

¹ A. Zielińska, *Gospodarowanie na obszarach przyrodniczo cennych w Polsce w kontekście rozwoju zrównoważonego*, Wyd. UE we Wrocławiu, Wrocław 2013.

ruchu turystycznego najczęściej niesie ze sobą zanieczyszczenia środowiska, zmiany funkcjonalne i przestrzenne, zmiany w krajobrazie czy też nadmierne eksploatowanie flory i fauny powodujące trwałe ubytki walorów².

Turystyka jest szczególną formą gospodarki. Wykazuje duże zróżnicowanie możliwych form. Jednak jak wszelka działalność powinna być właściwie prowadzona, a planowana zgodnie z zasadami zrównoważonego rozwoju. Szczególne miejsce przypisuje się tzw. turystyce zrównoważonej, której jedną z podstaw jest respektowanie wartości kulturowych, społecznych, ale przede wszystkim przyrodniczych obszaru zainteresowania turystycznego³. Jak podaje A. Kowalczyk, podstawą funkcjonowania turystyki zrównoważonej w danej miejscowości lub w określonym terenie powinno być: przeprowadzenie inwentaryzacji zasobów turystycznych połączonej z ich oceną i waloryzacją, następnie wyznaczenie celów oraz przypisanie im odpowiednich programów rozwoju turystyki, a w dalszym etapie realizowanie przyjętych planów przy jednoczesnym monitorowaniu procesów towarzyszących⁴.

Turystyka zrównoważona jest szczególnym przypadkiem, jednak na terenach chronionych możliwe są do wprowadzania także pozostałe rodzaje turystyki. Wyznacznikiem jest ustawowy system nakazów i zakazów przypisany do poszczególnych form ochrony.

Szczególną rolę powinno przypisywać się właściwemu zarządzaniu turystyką na obszarach chronionych. Jak podaje M. Jalinik, warunkami zarządzania na obszarach chronionych są: ochrona i zrównoważone wykorzystanie zasobów zarówno przyrodniczych, jak i kulturowych oraz społecznych, interdyscyplinarne podejście, planowanie długofalowe i uwzględniające nadrzędne strategie, aktywizowanie lokalnej społeczności⁵. Podstawą musi być wiedza na temat środowiska, jego odporności na oddziaływanie czy też skutków rozwoju turystyki. Jedną z form ochrony możliwych do wprowadzenia na terenach o wyjątkowych walorach jest park krajobrazowy. Jest to obszar o wyjątkowych

² R. Ziółkowski, *Funkcje turystyczno-rekreacyjne obszarowej ochrony przyrody w świetle uwarunkowań prawnych*, w: *Turystyka i rekreacja na obszarach przyrodniczo cennych w regionach transgranicznych północno-wschodniej Polski*, red. W. Chiżniak, T. Ołdytowski, E. Szymańska, Oficyna Wydawnicza Politechniki Białostockiej, Białystok 2009, s. 18–31.

³ Za: A. Kowalczyk, *Turystyka zrównoważona*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2010.

⁴ *Ibidem*.

⁵ M. Jalinik, *Zarządzanie turystyką na obszarach przyrodniczo cennych województwa podlaskiego*, w: *Turystyka i rekreacja na obszarach...*, s. 42–52.

walorach przyrodniczych i estetyczno-krajobrazowych tworzony w celu ochrony, ale również upowszechniania tych wartości. Parki krajobrazowe należy traktować jako obszary wielofunkcyjne⁶. Przypisuje się im pełnienie funkcji ekologicznych, społecznych, w tym poznawczych i turystyczno-rekreacyjnych, gospodarczych oraz politycznych. Funkcje te mogą w różnym stopniu na siebie oddziaływać, bardzo często stają się wobec siebie konkurencyjne. Przykładem może być funkcja turystyczna i ekologiczna. Funkcje turystyczne rozwinięte są na terenach parków krajobrazowych w różnym stopniu. Jedną z funkcji tej formy ochrony jest udostępnianie tych walorów poprzez możliwość rozwijania turystyki i wypoczynku.

Turystyka, jak wcześniej wspomniano, jest bardzo ściśle powiązana ze środowiskiem naturalnym, ale również jest kształtowana w ramach polityki samorządowej. Wszystkie gminy powinny mieć sprecyzowane swoje dążenia rozwojowe określane na podstawie wnikliwej analizy posiadanych kapitałów. Ważne jest, by były one określane perspektywicznie. Odpowiednim do tego narzędziem są dokumenty o charakterze strategicznym: strategia rozwoju gminy czy też plan rozwoju lokalnego. Podstawowym celem strategii jest określenie kierunków rozwojowych gminy oraz wyznaczenie zadań, które powinny sprzyjać ich realizacji. Formułowanie strategii jest działaniem wieloetapowym, w którym bardzo dużą rolę przypisuje się fazie wstępnej, rozpoznawczej, opisującej elementy składowe poszczególnych kapitałów gminy. Jest to szczególnie ważne w rejonach o wyjątkowo cennych walorach. Tylko wnikliwie i szczegółowo przeprowadzona analiza szans i zagrożeń dla poszczególnych elementów może dać podstawy do wyznaczenia takich celów i zadań operacyjnych, które pozwolą na rozwój ośrodków przy jednoczesnym zapewnieniu ochrony posiadanych zasobów. Proces planowania strategicznego, w tym również odnoszący się do obszaru turystyki, powiązany musi być również z określeniem sposobów oceny i kontroli podjętych działań. Parki krajobrazowe nie są obiektami zamkniętymi, wszelkie plany, zamierzenia gmin wpływają na nie w znacznym stopniu. Zatem prowadzone przez gminy znajdujące się w granicach parków zarządzanie, w tym również turystyką, jest ściśle powiązane z parkiem.

⁶ H. Kiryłuk, *Problemy rozwoju funkcji turystycznej na obszarach parków krajobrazowych*, w: *Bariery w zarządzaniu parkami krajobrazowymi w Polsce*, red. K. Zimniewicz, PWE, Warszawa 2008, s. 101–118.

2. Charakterystyka obszaru badań

Park Krajobrazowy Gór Sowich jest jednym z dwunastu parków utworzonych w granicach województwa dolnośląskiego. Położony jest w południowej części województwa dolnośląskiego na terenie gmin: Głuszycza, Jedlina-Zdrój, Walim, Nowa Ruda w powiecie kłodzkim, Bielawa, Pieszyce, Dzierżonów w powiecie dzierzoniowskim oraz Stoszowice w powiecie ząbkowickim (tabela 1, rysunek 1).

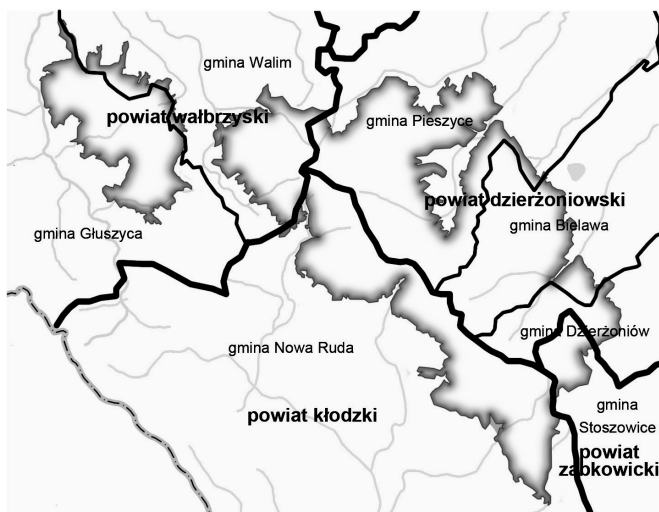
Tabela 1

Udział powierzchni Parku Krajobrazowego Gór Sowich w powierzchni gmin

Gmina	Udział powierzchni parku krajobrazowego
Bielawa	38%
Pieszyce	33%
Dzierżonów	5%
Nowa Ruda	15%
Głuszycza	41%
Walim	11%
Stoszowice	2%

Źródło: opracowanie własne na podstawie banku danych lokalnych (www.stat.gov.pl; 2.09.2014).

Obejmuje swoimi granicami centralną część pasma Gór Sowich – najwyższego pasma makroregionu Sudetów Środkowych – przebiegającego z północnego zachodu na południowy wschód pomiędzy mezoregionami Góry Wałbrzyskie i Góry Bardzkie. Od południa Park graniczy z Obniżeniem Noworudzkim oraz zaliczanym do Gór Sowich mikroregionem Wzgórza Wyrebińskie. Północną i północno-wschodnią granicę stanowi wyraźna linia sudeckiego uskoku brzeżnego, za którym znajdują się mikroregiony Kotlina Dzierżoniowska i Wzgórza Bielawskie stanowiące część Przedgórze Sudeckiego.

Rys. 1. Lokalizacja Parku Krajobrazowego Gór Sowich

Źródło: opracowanie własne.

Park składa się z dwóch oddzielnych części, których granice poprowadzono głównie wzdłuż istniejących obszarów leśnych. Z tego powodu w granicach Parku nie występują większe jednostki osadnicze. Wschodnia, większa część Parku obejmuje obszar najwyższych wzniesień – Małej i Wielkiej Sowy, Kalenicy, Słonecznej i Popielaka aż do Przełęczy Woliborskiej. Mniejsza część zachodnia położona jest pomiędzy Walimem a Głuszyczą. Granica tej części Parku przebiega skrajem lasu, obejmując cały Masyw Włodarza.

Park Krajobrazowy Gór Sowich został utworzony w 1991 r. na podstawie rozporządzenia nr 7/91 Wojewody Wałbrzyskiego z 8 listopada 1991 r. w sprawie utworzenia Parku Krajobrazowego Gór Sowich (Dz.Urz. Woj. Wałbrz. nr 15, poz. 159). Początkowo obejmował obszar o powierzchni 6897 ha. W 1996 r. rozporządzenie nr 6/96 Wojewody Wałbrzyskiego z 18 lipca 1996 r. (Dz.Urz. Woj. Wałbrz. nr 24, poz. 61) powiększyło rozmiar Parku o tereny kompleksu leśnego Nadleśnictwa Wałbrzych w gminie Głuszycza do obecnej powierzchni 8140,67 ha. Przepisy dotyczące Parku aktualizowane były jeszcze kilkakrotnie, a obecny kształt uzyskały w rozporządzeniu Wojewody Dolnośląskiego z 15 maja 2006 r. w sprawie Parku Krajobrazowego Gór Sowich (Dz.Urz. Woj. Doln. nr 101, poz. 1718), które zostało zaktualizowane rozporządzeniem Wojewody Dolnośląskiego nr 20 z 12 listopada 2008 r. zmieniającym powyższe rozporządzenie (Dz.Urz.

Woj. Doln. nr 303, poz. 3495). Określono w nim szczególne cele ochrony Parku, którymi są⁷:

- a) ochrona wartości przyrodniczych z zachowaniem fragmentów mieszanego lasu górno- i dolnoreglowego;
- b) zachowanie geologicznej i geomorfologicznej różnorodności Parku, w tym licznych form skalnych;
- c) ochrona wartości historycznych związanych z osadnictwem, kopalnictwem oraz okresem II wojny światowej;
- d) zachowanie krajobrazu rolniczego i kulturowego, w tym otwartych, niezabudowanych przestrzeni w krajobrazie leśno-polno-łąkowym.

Znaczne zróżnicowanie krajobrazu na obszarze Parku związane jest przede wszystkim z rzeźbą terenu. Granica od strony północno-wschodniej jest wyraźnie widoczna w krajobrazie. Wyłania się nad Kotlinę Dzierżoniowską i Wzgórze Bielawskie wzdłuż sudeckiego uskoku brzeżnego stromymi zboczami o przewyższeniu 400–500 m (fotografia 1), przeciętymi trzema przejezdnymi przełęczami: Walimską, Jugowską i Woliborską. Dzieli one pasmo Gór Sowich na kilka części zbliżonych pod względem rzeźby partii szczytowych ze słabo wyróżniającymi się kulminacjami porozcinanymi głębokimi dolinami potoków.

Fot. 1. Widok na Góry Sowie od strony wschodniej (autor: P. Krajewski)

⁷ Rozporządzenie Wojewody Dolnośląskiego z 15 maja 2006 r. w sprawie Parku Krajobrazowego Gór Sowich (Dz.Urz. Woj. Doln. nr 101, poz. 1718).

Wzniesienia pokryte są głównie lasami z przewagą świerka pospolitego (*Picea abies*) oraz buka pospolitego (*Fagus sylvatica*), zarówno w formie monokultur, jak i w postaci mieszanej, co wyraźnie kontrastuje z wykorzystywanymi rolniczo płaskimi terenami po stronie północno-wschodniej, urozmaiconymi zadrzewieniami śródpolnymi. W dolinach cieków, na skrajach lasów oraz wokół Parku występują zbiorowiska łąkowe oraz sady owocowe. Na tym tle ukształtował się układ osadniczy o zabudowie ciągnącej się wzdłuż dróg lub umiejscowionej na łagodnych zboczach po stronie południowo-zachodniej. Jednak w granicach Parku znajdują się tylko pojedyncze zabudowania związane głównie z obsługą ruchu turystycznego. O wyjątkowości krajobrazu centralnej części Gór Sowich decydują nie tylko rzeźba terenu czy wartości przyrodnicze, ale także malownicze widoki, jakie możemy oglądać z różnych punktów na terenie Parku. Znaczne wyniesienie ponad otaczający teren oraz wieże widokowe na Wielkiej Sowie i Kalenicy pozwalają podziwiać z jednej strony rozległy płaski obszar na północny wschód od Parku z panoramami Dzierżoniowa, Świdnicy, Bielawy oraz Masywem Ślęży i Wzgórzami Kiełczyńskimi, a z drugiej strony rozległą panoramę całych Sudetów z Masywem Śnieżki i Śnieżnika. Atrakcyjność gór zwiększają także walory kulturowe związane z pozostałościami podziemnych korytarzy i sztolni niemieckiego kompleksu „Riese”.

3. Charakterystyka zagospodarowania turystycznego

Urozmaicone walory krajobrazowe na obszarze Parku Krajobrazowego Gór Sowich oraz gęsta sieć wyznaczonych szlaków turystycznych i tras rowerowych dowodzą, że jest to rejon o dużym znaczeniu turystycznym, doskonały do uprawiania turystyki pieszej i rowerowej. Dodatkowo dobra dostępność komunikacyjna i lokalizacja Parku w pobliżu większych miejscowości, jak Wałbrzych, Dzierżoniów, Świdnica oraz niewielka odległość od Wrocławia sprawiają, że obszar ten od dawna cieszy się zainteresowaniem turystów. Rozwój turystyki w tym rejonie sięga lat 80. XIX w., kiedy powstały pierwsze lokalne organizacje turystyczne. Ich głównym zadaniem była promocja turystyki wśród społeczności lokalnej i tworzenie zagospodarowania turystycznego. Obecnie Góry Sowie są częstym miejscem wypadów poza miasto, gdzie niezwykle walory widokowe oraz tajemniczość otaczająca kompleks „Riese” tworzą niepowtarzalną atmosferę dla wędrowek. Turyści dzięki sieci 65 km oznakowanych szlaków w granicach

Parku, ułatwiających poruszanie się czasem po trudnym terenie, mają możliwość zobaczenia wielu ciekawych miejsc. Infrastrukturę turystyczną urozmaicają 4 ścieżki dydaktyczne pozwalające na pogłębienie wiedzy na temat walorów Gór Sowich, a w zimie także trasa narciarstwa biegowego. Natomiast tutejsze trasy rowerowe ze względu na różny stopień trudności umożliwiają zaplanowanie zarówno łatwiejszych wycieczek krajoznawczych u podnóża gór, jak i bardziej ekstremalnych wypadów na trasy przeznaczone dla kolarstwa górskiego.

Wszystkie szlaki i ścieżki prowadzą po terenach niezwykle atrakcyjnych pod względem widokowym. Szczególnie atrakcyjne widoki obejmujące Karkonosze ze Śnieżką na zachodzie oraz duży fragment Przedgórza Sudeckiego ze Ślężą na wschodzie rozciągają się z najwyższych wzniesień na terenie Gór Sowich, gdzie zbudowano wieże widokowe – na Wielkiej Sowie (1015 m n.p.m.) oraz Kalenicy (964 m n.p.m.). Pierwsza z nich, najstarsza, jest najczęstszym miejscem wypraw turystów. Powstała w latach 1905–1906 z inicjatywy Richarda Tamma, prezesa towarzystwa turystycznego działającego na terenie Gór Sowich (EGV – *Eulengebirgsverein*). Jest to obiekt w formie potężnej baszty o wysokości 25 m, której nadano pierwotnie imię O. von Bismarcka. Po II wojnie wieży nadano imię gen. W. Sikorskiego, a w 1980 r. – M. Orłowicza. Wieża stopniowo niszczała, aż wreszcie dzięki staraniom gminy Pieszyce pozyskano środki i na stulecie wieży w 2006 r. ponownie dokonano jej otwarcia po kapitalnym remoncie. Drugą z oryginalnie zachowanych wież widokowych jest stalowa wieża na szczycie Kalenicy wzniesiona w 1932 r. z inicjatywy tego samego towarzystwa turystycznego. Atrakcyjne widoki na Przedgórze Sudeckie rozciągają się także z oddanej do użytku pod koniec 2011 r. pierwszej w powojennej historii Gór Sowich platformy widokowej umiejscowionej na zboczu Kuczaby, tzw. Kocim Grzbiecie. Wędrówkę szlakami turyści rozpoczynają najczęściej w jednym z punktów węzłowych szlaków – Przełęczy Sokolej, Przełęczy Walimskiej, Przełęczy Jugowskiej lub Przełęczy Woliborskiej. Można stąd dotrzeć wyznaczonymi szlakami do najbardziej atrakcyjnych punktów na terenie Parku i okolic – szczytu Wielkiej Sowy, Kalenicy, zamku Grodno, twierdzy Srebrna Góra czy udostępnionych podziemnych sztolni kompleksu „Riese”. Na szlakach znajdują się 4 schroniska turystyczne dysponujące miejscami noclegowymi, jak schronisko „Orzeł”, „Sowa”, „Zygmuntówka” czy „Bacówka”. Pierwsze z nich, dawniej zwane *Bismarckbaude*, położone jest nad Przełęczą Sokolą. Zostało wzniesione w 1931 r. i do tej pory jest największym tego typu obiektem w masywie Wielkiej Sowy. Dysponuje 68 miejscami noclegowymi w pokojach

oraz 20 w salach zbiorowych. Na tym samym szlaku prowadzącym na Wielką Sowę znajduje się schronisko „Sowa” (*Eulenbaude*). Zostało ono uruchomione w 1897 r. Po remoncie w 2003 r. zostało ponownie otwarte pod tą samą nazwą. Dysponuje 42 miejscami noclegowymi. Na Przełęczy Jugowskiej znajduje się schronisko „Zygmuntówka” (*Henkelbaude*) wzniesione w 1926 r. Jako nieliczne w Sudetach zachowało się praktycznie w niezmiennym stanie. Cały czas pozostaje własnością PTTK. Dysponuje 42 miejscami. Na Polanie Potoczkowej znajduje się także schronisko „Bacówka” dysponujące 13 miejscami noclegowymi. Po przejściu budynku przez gminę Pieszycy i gruntownym remoncie obiekt ponownie otwarto w 2010 r.⁸

4. Zapisy planu ochrony w zakresie turystyki

W 2010 r. został opracowany plan ochrony Parku Krajobrazowego Gór Sowich powołany Uchwałą nr XVI/333/11 Sejmiku Województwa Dolnośląskiego z 27 października 2011 r. w sprawie ustanowienia planu ochrony dla Parku Krajobrazowego Gór Sowich (Dz.Urz. Woj. Doln. z 2011 r., nr 251, poz. 4508). Jest aktem prawa miejscowego obowiązującym przez kolejne 20 lat, zawierającym zalecenia dotyczące ochrony przyrody nieożywionej i gleb, zasobów wód powierzchniowych i podziemnych oraz ekosystemów wodnych, zbiorowisk roślinnych, gatunków roślin, grzybów, zwierząt i ich siedlisk, a także krajobrazów w postaci konkretnych działań skierowanych do różnych instytucji oraz ustaleń do dokumentów planistycznych obowiązujących na terenie gmin wchodzących w skład Parku, które gminy powinny brać pod uwagę.

Plany powinny stanowić podstawę długookresowego strategicznego gospodarowania parkami, w związku z czym ich zapisy są także wiążące dla zarządzania turystyką w ich granicach. W stosunku do omawianego Parku zapisy takie zostały sformułowane w Operacji zagospodarowania turystycznego. Należy podkreślić, iż zwrócono w nim uwagę na to, że obecna intensywność ruchu turystycznego oraz rozwój bazy turystycznej nie stanowią zagrożenia dla walorów przyrodniczych Parku. Obawy natomiast pojawiają się w związku z przesłankami

⁸ P. Krajewski, U. Krajewska, *Park Krajobrazowy Gór Sowich*, Dolnośląski Zespół Parków Krajobrazowych, Wrocław 2013.

dla rozwoju funkcji turystycznej zapisywanymi w dokumentach planistycznych. Wśród zagrożeń identyfikowanych w operacie należy wymienić⁹:

- a) wzrost liczby turystów oraz wydłużanie okresu penetracji przez nich terenu Parku;
- b) pojawiające się nowe formy turystyki i rekreacji;
- c) intensywny rozwój zabudowy zarówno letniskowej, jak i mieszkalnej w sąsiedztwie Parku.

Identyfikowane przez autora zagrożenia pojawiają się m.in. w strategiach rozwoju gmin. Wskazuje się w nich np. na rozwój turystyki rowerowej, udostępnianie terenu do jazd na motocyklach crossowych oraz quadach, przeznaczenie do eksploracji sztolni oraz udostępniania nowych obiektów dla ruchu turystycznego¹⁰.

Ze względu na pojawiające się zapisy w dokumentach określających dążenia gmin w Planie ochrony wskazano działania niezbędne dla zrównoważonego rozwoju. Tym samym będą to zabiegi konieczne do ochrony przyrody Parku. Wśród nich za obligatoryjne zostały uznane¹¹:

- skanalizowanie masowego ruchu turystycznego,
- oddzielenie ruchu pieszego od rowerowego,
- zabezpieczenie szlaków turystycznych przed erozją,
- kontrolowanie intensywności ruchu turystycznego, zwłaszcza w obiektach stanowiących zimowiska nietoperzy.

5. Zapisy dokumentów strategicznych

Możliwości wykorzystania obszarów chronionych w rozwoju funkcji turystycznej uzależnione są przede wszystkim od obowiązujących w ich granicach przepisów. Wyznaczają one konieczność przestrzegania sformułowanych ograniczeń w zagospodarowaniu turystycznym. Właściwe zarządzanie turystyką wymaga m.in. uwzględniania tych ograniczeń. Zasadniczą rolę w tym procesie odgrywają władze samorządowe, m.in. poprzez planowanie, realizację zadań czy

⁹ J. Potocki, *Plan ochrony Parku Krajobrazowego Gór Sowich. Operat zagospodarowania turystycznego*, Warszawa, Wrocław 2010.

¹⁰ *Ibidem*.

¹¹ *Ibidem*.

też wydawanie pozwoleń. Strategia rozwoju gminy jest jednym z wielu narzędzi wspomagających proces aktywizacji rozwoju turystyki. Jak podaje A. Rapacz, strategię należą do narzędzi koncepcyjno-edukacyjnych¹². Odgrywać powinny nadrzędną rolę w stosunku do działań planistycznych.

Analizie poddano zapisy strategii rozwoju 7 gmin (tabela 2). Dla większości badanych gmin są to zapisy przyjęte przez odpowiednie Rady na lata 2014–2020. Jedynie w przypadku Pieszyc oraz Stoszowic są to dokumenty wcześniejsze. We wszystkich analizowanych strategiach z wyjątkiem Bielawy zostały sformułowane misje, które należy traktować jako podstawowy cel wyznaczony przez gminy do osiągnięcia. W większości sformułowanych celów nadrzędnych (oprócz gminy Pieszycy oraz Dzierżoniowa) pojawiają się zapisy podkreślające rolę turystyki i rekreacji w rozwoju (tabela 2). Należy przy tym zaznaczyć, iż nie można wskazać korelacji między udziałem powierzchni ochronnej a zapisami strategii.

W planowaniu strategicznym celom nadrzędnym zawsze odpowiadać muszą cele strategiczne. Zasada ta została także zastosowana w omawianych gminach. Liczba celów w badanych dokumentach jest zróżnicowana, jednak nawiązują one do zapisów wyższego rzędu. W przypadku Bielawy, Głuszycy, Nowej Rudy oraz Walimia wśród wyznaczonych celów strategicznych pojawiają się zapisy związane z rozwojem i promocją turystyki oraz produktu turystycznego (tabela 3).

Analiza list wytyczonych zadań wskazuje głównie na dążenia gmin do nowego zagospodarowania turystycznego. Proponuje się m.in. zwiększenie ilości atrakcji turystycznych często związanych z pojawiającymi się nowościami, jak np. sporty ekstremalne (tabela 3). Wydaje się, że zbyt mało zadań wyznaczono na podstawie istniejącego zagospodarowania. Sporadycznie pojawiają się zadania, które mają zapewnić utrzymanie oraz modernizację istniejących obiektów. Wyznaczanie nowych tras, budowa nowych obiektów turystyczno-rekreacyjnych nie zawsze pozostają obojętne dla chronionych walorów. W przypadku obszarów chronionych ważne jest wypracowanie wspólnych działań przez gminy znajdujące się w ich zasięgu. Dlatego warto wskazać, że Park Krajobrazowy Gór Sowich ma szansę stać się przykładem takiej współpracy gmin, gdyż w zapisach strategii pojawiają się zadania podkreślające konieczność takich wspólnych działań.

¹² Za: K. Gralak, B. Sawicki, *Planistyczne instrumenty stymulowania rozwoju turystyki w gminie*, w: *Regionalne aspekty rozwoju turystyki*, red. M. Janik, Agencja Wydawniczo-Edytorska EkoPress, Białystok 2009, s. 122–129.

Tabela 2

Cele nadrzędne

Gmina	Nazwa celu	Treść celu
Bielawa	wizja	<i>Bielawa – innowacyjne miasto przedsiębiorczości, turystyki, ekologii i kultury</i>
Pieszycy	misja	<i>Integracja działań gminy, organizacji, przedsiębiorstw oraz obywateli w kierunku zrównoważonego rozwoju i poprawy warunków życia mieszkańców</i>
Dzierżoniów	misja	<i>Podnoszenie jakości życia mieszkańców z wykorzystaniem potencjału przedsiębiorczości oraz partnerstwa</i>
Nowa Ruda	misja	<i>Nowa Ruda atrakcyjnym miejscem zamieszkania, inwestowania i wypoczynku</i>
Głuszycyca	misja	<i>Uzyskanie ożywienia i zapewnienie zrównoważonego rozwoju gminy w oparciu o rozwój turystyki, rekreacji, promocję zdrowego stylu życia, ekologię z wykorzystaniem walorów turystycznych, przyrodniczych, historycznych, kulturowych, społecznych oraz przedsiębiorczości</i>
Walim	misja	<i>Gmina Walim – jednostką dynamicznego rozwoju turystycznego i rekreacyjnego. Ukierunkowana na stwarzanie warunków godnego życia i wyrównywania szans mieszkańców wsi poprzez rozwój infrastruktury, zwiększenie estetyki, rozwój gospodarczy, wzrost świadomości ekologicznej. Przyjazna mieszkańcom, inwestorom i turystom</i>
Stoszowice	misja	<i>Zrównoważony rozwój, kreowanie ekologicznych i aktywnych produktów turystycznych, przez wyeksponowanie walorów przyrodniczych i historycznych</i>

Źródło: opracowanie własne na podstawie zapisów strategii rozwoju badanych gmin.

Pozytywny jest fakt, że większość gmin, formułując zapisy strategii, uwzględniła wskazania zawarte w Planie ochrony parku. Warto podkreślić, że m.in. wskazania do ochrony posiadanych zasobów czy też konieczność utrzymania lub inwestowania w istniejącą infrastrukturę. Mają one szczególnie, pozytywny wymiar środowiskowy. Należy zwrócić uwagę na zapisy Strategii dla gminy Stoszowice. Mimo iż zaledwie 2% gminy stanowią tereny Parku, gmina wyznacza cele rozwojowe na podstawie jego walorów. Wśród licznych zapisów należy wymienić: postulowaną budowę nowych tras i szlaków turystycznych, rozbudowę ścieżek rowerowych, budowę szlaków narciarskich wraz z sztuczną nawierzchnią narciarską i pełną infrastrukturą wokół przedsięwzięcia. Niepokojące wydają się również dążenia do wyznaczenia i przygotowania systemu parkingów śródlęśnych, jak również postulat doprowadzenia do maksymalnego wydłużenia sezonu turystycznego. Gmina Stoszowice ma niewielką

powierzchnię objętą ochroną, teoretycznie więc zapisy te bezpośrednio mogą nie wpłynąć znacząco na przyrodę Parku, przy czym jednak nadmierny wzrost zagospodarowania turystycznego na terenach graniczących z Parkiem może stanowić jego potencjalne zagrożenie.

Tabela 3

Przykłady celów operacyjnych

Gmina	Cel	Zadania
1	2	3
Nowa Ruda	Nowoczesna oferta turystyczna	<ul style="list-style-type: none"> – Dbalność oraz sukcesywna modernizacja istniejących obiektów turystycznych i elementów małej architektury – Utrzymanie w należyтым stanie oraz wyznaczanie nowych szlaków pieszych, rowerowych, konnych – Budowa zespołów przyrodniczo-rekreacyjno-edukacyjnych – Współpraca w zakresie rozwoju turystyki w ramach Partnerstwa Noworudzko-Radkowskiego – Ochrona walorów i atrakcyjności turystycznej gminy
Bielawa	Bielawa jako produkt turystyczny	<ul style="list-style-type: none"> – Współpraca z gminami wchodzącymi w skład Stowarzyszenia Turystycznego Gmin Gór Sowich – Wykorzystanie potencjału placówek edukacji ekologicznej w celu rozwijania turystyki edukacyjnej – Zwiększenie ilości współczesnych atrakcji turystycznych poprzez rozbudowę bazy wypoczynkowej, sportowej i rekreacyjnej – Organizacja cyklicznych imprez kulturalnych i sportowych w celu stymulowania ruchu turystycznego – Stwarzanie korzystnych warunków dla rozwoju bazy noclegowej i gastronomicznej – Aktywna promocja walorów turystycznych i wypoczynkowych gminy – Ochrona walorów i atrakcyjności turystycznej gminy – Przebudowa i modernizacja dróg gminnych

1	2	3
Głuszyca	Promocja i rozwój turystyki na terenie gminy	<ul style="list-style-type: none"> – Wspieranie przedsiębiorczości w sferze turystyki – Rozwój turystyki aktywnej (trasy rowerowe, <i>nordic walking</i>, narciarstwo biegowe, trasy spacerowe) oraz <i>geocaching</i>, gry miejsko-historyczne – Wykorzystanie przygranicznego położenia gminy, również w zakresie tras rowerowych oraz popularyzacji uprawiania sportów – Stworzenie i rozwój oferty turystyczno-rekreacyjnej uwzględniającej potrzeby rodzin z dziećmi oraz osób niepełnosprawnych – Podjęcie i realizacja działań szeroko rozumianej promocji gminy i jej walorów – Współpraca z gminami ościennymi w celach promocyjnych i rozwojowych
Walim	Rozwój turystyki, rekreacji, sportu i kultury w gminie	<ul style="list-style-type: none"> – Odbudowa mostu wiszącego oraz obiektu rekreacyjno-wypoczynkowego nad Jeziorem Bystrzyckim – Utworzenie centrum drezynowego w Jugowicach oraz kolei turystycznej – Rozwój produktów turystycznych wokół „Riese” – Wytyczenie i budowa ścieżek edukacyjno-turystycznych oraz punktów widokowych uwzględniających atrakcje turystyczne – Utworzenie wioski sportów zimowych w Rzecze z torem saneczkowym oraz budowa tras do narciarstwa biegowego i turystyki rowerowej – Utworzenie miejsc sportów ekstremalnych – Wykreowanie oryginalnych wiosek tematycznych – Wzbogacenie oferty średniowiecznego zamku Grodno

Źródło: opracowanie własne na podstawie zapisów strategii rozwoju badanych gmin.

Podsumowanie

Jak podaje H. Kiryluk, turystyka przy właściwym zarządzaniu może pozytywnie wpływać na ochronę przyrody, może nawet przyczyniać się do zrównoważonego rozwoju parków krajobrazowych¹³. Rozwojowi turystyki towarzyszy rozwój bazy turystycznej, który wymaga inwestowania w ochronę środowiska. W przypadku badanych gmin niezależnie od powierzchni zajmowanej przez

¹³ H. Kiryluk, *op.cit.*, s. 101–118.

Park Krajobrazowy Gór Sowich wyznaczone cele strategiczne związane są z rozwojem turystyki. W analizowanych strategiach zbyt wiele zadań ma charakter nowych inwestycji (nowe szlaki, parkingi, trasy). Rzadko pojawiają się zadania jako odpowiedź na wskazania w Operacie zagospodarowania turystycznego dotyczące dbania o obecną infrastrukturę. Najczęściej są to jednak zadania dotyczące nowego inwestowania. Nadal nie widać postulowanego m.in. w Operacie wspólnego działania gmin znajdujących się w granicach Parku, które mogłoby z jednej strony zapewnić korzyści rozwojowe, ale przede wszystkim pomogłoby racjonalnie gospodarować jego zasobami.

Literatura

- Gralak K., Sawicki B., *Planistyczne instrumenty stymulowania rozwoju turystyki w gminie*, w: *Regionalne aspekty rozwoju turystyki*, red. M. Janik, Agencja Wydawniczo-Edytorska EkoPress, Białystok 2009.
- Jalinik M., *Zarządzanie turystyką na obszarach przyrodniczo cennych województwa podlaskiego*, w: *Turystyka i rekreacja na obszarach przyrodniczo cennych w regionach transgranicznych północno-wschodniej Polski*, red. W. Chiżniak, T. Ołdytowski, E. Szymańska, Oficyna Wydawnicza Politechniki Białostockiej, Białystok 2009.
- Kiryłuk H., *Problemy rozwoju funkcji turystycznej na obszarach parków krajobrazowych*, w: *Bariery w zarządzaniu parkami krajobrazowymi w Polsce*, red. K. Zimniewicz, PWE, Warszawa 2008.
- Kowalczyk A., *Turystyka zrównoważona*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2010.
- Krajewski P., Krajewska U., *Park Krajobrazowy Gór Sowich*, Dolnośląski Zespół Parków Krajobrazowych, Wrocław 2013.
- Potocki J., *Plan ochrony Parku Krajobrazowego Gór Sowich. Operat zagospodarowania turystycznego*, Warszawa, Wrocław 2010.
- Rozporządzenie Wojewody Dolnośląskiego z 15 maja 2006 r. w sprawie Parku Krajobrazowego Gór Sowich (Dz.Urz. Woj. Doln. nr 101, poz. 1718).
- Zielińska A., *Gospodarowanie na obszarach przyrodniczo cennych w Polsce w kontekście rozwoju zrównoważonego*, Wyd. UE we Wrocławiu, Wrocław 2013.
- Ziółkowski R., *Funkcje turystyczno-rekreacyjne obszarowej ochrony przyrody w świetle uwarunkowań prawnych*, w: *Turystyka i rekreacja na obszarach przyrodniczo cennych w regionach transgranicznych północno-wschodniej Polski*, red. W. Chiżniak, T. Ołdytowski, E. Szymańska, Oficyna Wydawnicza Politechniki Białostockiej, Białystok 2009.

**THE DEVELOPMENT OF TOURISM WITHIN OWL MOUNTAINS
LANDSCAPE PARK IN THE LIGHT
OF MUNICIPAL DEVELOPMENT STRATEGIES**

Summary

Landscape parks are multifunctional areas. One of them is touristic function. It is important to create it properly. Opportunities of tourism development are regulated by acts and protected plans. However, significant role is played by local authorities who set development objectives of municipalities. The basic instrument is development strategy of municipality. The main goal of research is to analyze the strategies in terms of tourism development within Owl Mountains Landscape Park. Within the Park is located 7 municipalities. All of them have set objectives for tourism development. There is no relationship between the area of landscape park and the tasks in the field of tourism. There are no possibilities to identify joint activities of municipalities within the Park. Tasks specified in development strategies of most of municipalities correspond to the indications contained in protected plan of the Park.

Keywords: landscape park, tourism, development strategy of municipality, Owl Mountains

Translated by Piotr Krajewski

